

М.Б. Бақытжан
Қ.Д. Жанпейісова
Е.Ф. Сергазин

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
*Корреспонденция үшін автор: zhanpeisova73@mail.ru

Репатриация бағдарламалары: салыстырмалы талдау (шетелдік және Қазақстан тәжірибесі негізінде)

Аңдатпа. Мақалада этникалық миграцияның әлемдік және қазақстандық модельдеріне сараптама жүргізіліп, талданды. Диаспора мәселесіне, оны қайтару және тарихи отанына көшіру мысалдары келтірілді. Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздігін алғаннан кейін егемен ел, халықаралық қауымдастың субъектісі ретінде өз саясатын жүргізе бастады. Осы уақыттан бері мемлекеттік саясаттың басым бағыты ретінде әртүрлі себептермен отанынан ажырап қалған қандастарымызды еліне қайтару жүзеге аса бастады. Осы саясатты жүргізу барысында репатриацияға байланысты әртүрлі қиындықтар мен мәселелер орын алды. Ол мәселелердің шешілуі мен реттелуінің өзіндік ерекшеліктері бар екені белгілі. Аталған ерекшеліктерді анықтау мақсатында шетелдердің репатрианттарының қоғалысы мәліметтерін тіркейтін электрондық ақпараттық анықтамалар базаларына талдау жүргізілді. Сондықтан мақалада қазақстандық тәжірибенің жетістіктері мен проблемалары жеке қарастырылды.

Түйін сөздер: Этникалық миграция, репатриация, иммигрант, оралман, тарихи отан, босқын, көшу.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-137-4-28-34>

Түсті: 14.04.2020 / Жарияланымға рұқсат етілді: 08.06.2021

Кіріспе

Қайта оралу құқығы – адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында және саяси құқық туралы халықаралық пактіде кездесетін, туған еліне қайтып оралуға құқық беретін халықаралық құқықтық-заңнамалық принцип. Қайта оралу құқығы мемлекет конституциясында, иммиграция заңнамасында немесе диаспораны репатриациялау туралы жеке заң ретінде ресімделуі мүмкін. Қазіргі ғылыми әдебиетте

қайта оралу құқығының немесе «этникалық көші-қон» ұғымының нақты анықтамасы жоқ. «Халық қоныстануы» энциклопедиялық сөздігінде келтірілген анықтама сәйкес, «белгілі бір халықтың (ұлттың) өкілдері қатысатын халықтың көші-қоны» неғұрлым кең тараған деп саналады. Алайда, егер осы анықтамаға сүйенетін болсақ, адамдардың топтық орын ауыстыруының кез-келген түрін этникалық көші-қон санатына жатқызуға болады. Бірақ, біз бұл мақалада тек диаспоралық миграцияны қарастырамыз.

Зерттеу әдістері

Зерттеудің эмпирикалық базасы ретінде Ұлттық экономика министрлігі, статистика комитетінің мәліметтері талданып, зерттеу гипотезасын нақты фактілермен дәлелдеу мақсатында ақпарат көздеріне мониторинг жасалып зерттеу жүргізілді.

Талқылау

Диаспорамен байланыстың болуы, сондай-ақ, елден кеткен отандастардың қайтып оралуы жөніндегі саясатты жүргізу әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін. Мысалға, көп жағдайда, мемлекет диаспораны халық санының өсуіне немесе құрамына түзетулер енгізу үшін шақырады. Диаспораның тарихи отанына көшуін түсіндіретін екі нұсқа бар:

1) «мен көшемін, себебі мұнда мен және менің этникалық тобымның мүшелері бөтен/кемсігілетін топ болып табылады»;

2) «мен көшемін, себебі өзімнің тарихи отаныммен немесе өзімнің этникалық тобымның өкілдерімен біріккім келеді». [1]

Жаһанданған әлемде иммиграция орын алмайтын елдер іс жүзінде қалған жоқ, алайда көптеген елдер иммиграцияны бұрынғы отандастар есебінен қамтамасыз етуге тырысады. Шет елдердегі диаспораны шақырудан басқа, көптеген елдер бұрын көшіп кеткен азаматтардың қайта оралуына да жағдай жасайды. Ондай азаматтар, әдетте, жоғары білімі мен біліктілігі бар, өмір сүру деңгейі жоғары азаматтар болып табылады. Репатриациялық саясат демографияны жақсартудан басқа, елге жаңа зияткерлік қауым мен инвестиция тарту қажеттілігінен туындауы мүмкін. Дамушы және кедей елдерден дамыған елге «мидың кетуі» процесі жақсы өмір мен сапалы білім іздегендіктен болады.

Репатриация әртүрлі аспектілерге ие болуы мүмкін. Титулды ұлт өкілдерінің келуі сол елдегі халықтың этникалық немесе діни құрылымын түбегейлі өзгертеді. Репатриация қоғамның гомогендігін қолдау шарасы ретінде өзге халықтар жаппай қоныстанған немесе

этникалық азшылықтардың жоғары табиғи өсімі орын алған елдерде қызмет ете алады. Мысалға, Израиль билігі өз халқының табиғи өсіміне қарамастан, еврейлерді тарту бойынша белсенді саясат жүргізуде. Себебі халықтың қазіргі өсуі жеткілікті деп саналмайды және осылайша елдегі еврей көпшілігін сақтауға ұмтылып отыр. Израиль репатриацияның арқасында мемлекеттің еврейлік сипатын сақтап қана қоймай, сондай-ақ жоғары табиғи өсімге қол жеткізді. Сонымен қатар иммигранттар арасында жас еркектердің көптігінен, әскерге шақырылатын азаматтардың үлесі де артты.

Қайта оралу туралы заң 1950 жылдың 5 шілдесінде қабылданған әрбір еврейдің Израиль мемлекетіне қайта оралу құқығын жариялайтын заң. Бұл заң еврей ұлттық мемлекеті ретінде Израиль мемлекетінің пайда болуы мен өмір сүруінің негізінде жатқан сионизмнің идеологиялық доктринасын заңды түрде түсіндіреді. Бұл заң еврейлердің қоныстанған елдерінен Израильге оралуын ынталандырды. Қайта оралу туралы заң 1952 жылғы азаматтық туралы заң бойынша Израиль азаматтығын беру үшін құқықтық негіз болып табылады, ол елге қайта оралу туралы заңның негізінде келген әрбір еврейдің азамат мәртебесін автоматты түрде алуын көздейді. Қайта оралу туралы заңды еврей халқына қарсы бағытталған қызметпен айналысқан, айналысатын немесе қоғамдық тәртіп пен елдің қауіпсіздігіне қатер төндіретін адамдар қолдана алмайды. Сонымен қатар, шетелде қылмыс жасаған және Израильде сот төрелігінен қашқан тұлғалар да осы заң арқылы көше алмайды.

Израильге Кеңес Одағынан Галахе бойынша 300 мыңға жуық еврей болып табылмайтын адам жаппай репатриацияланудан кейін израильдік қоғамда оның түсіндірмесіне өзгертулер енгізу туралы заңды қайта қарау қажеттілігі бірнеше рет талқыланды. Қайта оралу туралы заң бірқатар заңдық проблемалардың туындауына әкеліп соқты. Көп жылдарға созылған дискуссиялардан кейін 1970 жылдың наурызында Израильде қайта оралу туралы заң мен халықты

тіркеу туралы заңға түзетулер енгізілді. Бұл түзетулерге «Авода» мен «МАФДАЛ» партиялары арасындағы ымыралы келісім нәтижесінде қол жеткізілді. Заң бойынша: «Еврей әйелден туған және басқа дінге көшпеген адам, сондай-ақ иудаизмді қабылдаған адам еврей деп саналады».

Израиль тәуелсіздік жариялаған кезден бастап еврейлердің қайта оралуы «Алия» деп аталатын бағдарлама аясында жүргізіліп келеді. 1948-1952 жылдары араб елдерінде тұратын жүздеген мың еврей қуғын-сүргіннен қашып, Израильдің еврей халқы 600 мыңнан 1,5 миллионға дейін өсті. 1967 жылғы алты күндік соғыс КСРО еврейлерінің ұлттық сана-сезім көтерілісін туғызды. 1960-шы жылдардың соңы — 1970-ші жылдардың басында Израильге репатриацияға қатысты Кеңес Одағының саясаты жеңілдетілген кейін, 1969 жылдан 1975 жылға дейін Израильге КСРО-нан 100 мыңға жуық репатриант оралды. М.Горбачевтің КСРО басшылығына келуімен Одақтың эмиграция тәртібі жеңілдетіліп, 1989 жылдан бастап КСРО-дан жаппай репатриация басталды. 1990 және 1991 жылдары неғұрлым қарқынды көшіп келу жүрді, осы екі жыл ішінде Израильге 330 мыңнан астам адам қоныс аударды, ал 1992-1999 жылдары 490 мың адам Израиль азаматтығын алды. 2000-2004 жылдары 125 мың адам көшіп келсе, 2005-2013 жылдары бұрынғы КСРО елдерінен Израильге жылына 10 мың шамасында адам қоныс аударды. Қазіргі таңда орыс тілді еврейлер Израильдің барлық халқының 17% - дан астамын және елдің еврей халқының 20% - дан астамын құрайды. Кейбір қалаларда олардың үлесі 40% - дан асады. [2]

Автохтонды ұлтын жинау саясаты екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Германияда да орын алды. Мемлекет заңы Шығыс Еуропа мен бұрынғы КСРО-нан шыққан неміс ұлты өкілдеріне Германияға қоныс аударуға және азаматтығын алуға мүмкіндік берді. 1950 жылдан бастап Германияға 4,5 миллионнан астам неміс қоныс аударды. 1980 жылдардың соңына дейін Польша мен Румыниядан қоныс аударушылар басым болса, 1990 жылдардан

бастап негізгі контингентті КСРО - нан қоныс аударушылар құрады. [3]

1990-2011 жылдар арасында Германияға 2.507.950 адам «неміс қоныс аударушылары» ретінде келді. Бүгінде Германияда тұратын қоныс аударушылардың жартысынан астамын бұрынғы КСРО елдерінен (1,45 миллион адам), соның ішінде Ресейден (612 мың) және Қазақстаннан (575 мың) шыққан адамдар құрайды. Сонымен қатар, Польшамен (579 мың) Румыниядан (213 мың) келгендер саныда аз емес. 1990 жылдан бастап бұрынғы КСРО елдерінен қоныс аударушылар ағыны айтарлықтай өсті. Мәселен, олардың үлесі 1990 жылы 37,3% құраса, 1993 жылы 94,7% - ға дейін өсті. 1990 жылдан 2011 жылға дейін Германияға қоныс аударушылар ретінде Қазақстаннан 926.367, Ресейден 699.395, Польшадан 206.846, Румыниядан 187.925, Қырғызстаннан 73.807, Украинадан 41.198 адам келді. [4]

Тағы бір мысал ретінде Ресей Федерациясын қарастырайық. Кеңес Одағы құлаған уақыттан бастап көптеген өзге ұлт өкілдерінің көшіп кетуі мен туу көрсеткішінің құлауы салдарынан Ресейде халық күрт азая бастады. Бұл проблеманы шешу мақсатында Ресей үкіметі басқа елдерге репатриацияны насихаттайтын арнайы уәкілдерін жіберді. 2006 жылдан бастап Ресейде шетелде тұратын отандастардың Ресей Федерациясына ерікті түрде қоныс аударуына жәрдемдесу жөніндегі мемлекеттік бағдарлама жұмыс істейді. 2012 жылдың 14 қыркүйегінде Ресей президенті Владимир Путин 2013 жылдан бері мерзімсіз жұмыс жасайтын отандастарды қоныс аударуға арналған мемлекеттік бағдарламаның жаңа форматын бекіткен жарлыққа қол қойды. Сонымен қатар, Ресей Федерациясының заңнамасында «орыс халқы», «орыс ұлты» секілді ұғымдарға сүйенбей, тек «отандас» деген ауқымды анықтама енгізіледі.

Қоныс аударушы «отандастар» Бурятия, Забайкал, Камчатка, Примор, Хабаровск, Амур, Иркутск, Магадан, Сахалин өңірлері мен еврей автономиялық облысында мемлекеттік қолдаудың ең жоғары деңгейін

пайдаланатын болады. Мұндай аумақтарға көшкен кезде, өтініш берушіге 120 мың рубльден 240 мың рубльге дейін және қоныс аударушылардың әрбір отбасы мүшесіне 120 мың рубльге дейін «көтерме» берілетін болды. Бағдарламаға қатысушы және оның отбасы мүшелері мемлекеттік кепілдік пен әлеуметтік қолдау алады, атап айтқанда, тұрақты тұрғылықты жерге көшудің құны, мемлекеттік салықты төлеуге арналған шығыстар, орналастыруға («көтерме ретінде») біржолғы жәрдемақы, алғашқы алты ай ішінде өзге табыстар болмаған жағдайда өңірдегі ең төменгі күнкөріс деңгейінің 50% мөлшерінде жәрдемақы төленеді. [5]

Ал өз отанымызға келетін болсақ, 1991 жылы Қазақстан тәуелсіздігін жариялаған уақытта қазақ халқының үштен бір бөлігі тарихи отанынан тыс аймақтарда өмір сүріп жатты. Бүкіл әлемдік қазақтар съезінде тарихи отанға көшу идеясы айтылып, оны жүзеге асыруға арналған бағдарлама құру қажеттілігі талқыланды.

Бағдарламаның мақсатына қол жеткізу үшін мынадай міндеттерді шешу көзделді:

- бағдарламаға қатысушыларды экономиканың, еңбек ресурстарының қажеттіліктеріне сәйкес және серпінді жобаларды іске асыру үшін онтайлы қоныстандыру;

- бағдарламаға қатысушыларды қолдауға арналған әлеуметтік жаңа тетіктерді әзірлеу және іске асыру;

- тұрғын үй құрылысына кредит беру және тұрғын үй сатып алу жолымен бағдарламаға қатысушыларды тұрғын үймен қамтамасыз ету;

- бағдарламаға қатысушыларды тұрақты жұмыспен қамтамасыз ету;

- көші-қон процестерін реттеудің нормативтік құқықтық базасын жетілдіру.

Сонымен қатар бағдарламаны іске асырудан күтілетін нәтижелер мынадай болды:

- этникалық, ішкі және сыртқы көші-қон процестерін реттеу және оларды өңірлердің әлеуметтік-экономикалық даму мүдделеріне бағындыру;

- этникалық және ішкі көші-қонушылардың едәуір бөлігінің өмір сүру сапасын арттыру;

- бұрын Қазақстаннан шыққан жоғары білікті мамандарды қайтаруды ынталандыру;

- көшіп-қонушыларды бейімдеу және ықпалдастыру қиындықтарына, жұмыссыздыққа және стихиялық көші-қонға байланысты әлеуметтік тәуекелдердің туындауының алдын алу;

- ұлттық шоғырландыру процестерін одан әрі дамытуды, әлеуметтік тұрақтылық пен келісімді нығайтуды, демографиялық жағдайды жақсартуды қамтамасыз ету.

Нәтижелер

Оралмандарға әлеуметтік және экономикалық жағынан бірқатар жеңілдіктер мен қолдау бағдарламалары ұсынылады. Бұл бағдарламалар оралмандарға жұмысқа орналасуға, біліктілік арттыруға немесе қайта мамандануға, қазақ тілін үйренуге, жоғары оқу орындарына, мектеп пен балабақшаға орналасуға көмектесуді қамтиды. Оралмандар Қазақстанға келуге арналған консулдық алымдарды төлемейді және азаматтықты жеңілдетілген схема бойынша алуға мүмкіндіктері бар. Сондай-ақ, оралмандар Қазақстан азаматтарына берілетін әлеуметтік көмектің барлық түрлерін алады. Оларға жеңілдетілген негізде тұрғын үй сатып алуға жәрдем көрсетіледі, сондай-ақ елге келген кезде біржолғы жәрдемақы төленеді.

Оралмандардың проблемаларының бірі орыс тілін білмеу. Себебі орыс тілі қазақ тіліне қарағанда еңбек нарығында көп сұранысқа ие, ал бейімделу кезінде орыс тілін үйрету қарастырылмаған. Қытай, Моңғолия, Ауғанстан және Өзбекстанның ауылдық өңірлерінен келген репатрианттар білікті жұмыс орындарына орналаса алмайды. Сыбайлас жемқорлықта жеңілдіктер алу кезінде проблема болып отыр. Алайда ең үлкен қиындыққа квота жүйесінен тыс келген оралмандар тап болып отыр. Қаржылық көмекті Қазақстанға жыл сайынғы квота шеңберінде келетін оралмандар ғана алады,

ол 2005 жылдан бастап 15,000 отбасын құрады, ал 2009 жылдан бастап 20,000 отбасына дейін өсті. Квоталар қоныстанатын аймаққа байланысты бөлінеді; 2014 жылдан бастап репатрианттарды қабылдау екі ірі қала – Астана мен Алматыдан басқа кез келген өңірде жүзеге асырылады. Квота санын Президент жыл сайын тағайындайды, бірақ көбінесе өткен жылғы квота сақталады.

Бұдан басқа, Қазақстанда көпшілік репатрианттарға немқұрайлы немесе нашар қарайды. Жергілікті халықтың репатрианттарға көз-қарасы: 34% жақсы, 25% шыдамды, 22.5% немқұрайлы және 10.1% нашар. Көбінесе этникалық қазақтар арасында оң көзқарас байқалса, орыстардың арасында - немқұрайлы. [6]

Мұнымен қоса, репатриация барысы оралмандар мен әлеуметтік қоғам тарапынан үлкен сынға душар болып отыр. Атап айтқанда:

- Ішкі көшіп-қонушылардың стихиялық орын ауыстыруы әлеуметтік шиеленіс туғызып, ішкі еңбек нарығына жүк түсіреді.

- Этникалық көшіп келушілерді өңірлер бойынша орналастыру барысында аумақтық өндірістік күштердің қуаты ескерілмей жүргізіледі, бұл қайта көші-қонға әкеледі. Оралмандардың басым бөлігі бүгінде еңбек күші мол өңірлерде – Оңтүстік Қазақстан, Маңғыстау, Алматы және Жамбыл облыстарында тұрады, ал солтүстік өңірлер білікті еңбек ресурстарының тапшылығына тап болып отыр.

- Оралмандарды әлеуметтік қолдау жүйесі одан әрі жетілдіруді талап етеді. Әлеуметтік төлемдердің негізгі бөлігі көшіп келу

квотасына енгізілген отбасыларды тұрғын үймен қолдауға және көшуге бағытталып отыр. Бүгінгі күннің талаптарына сәйкес келмейді, соның салдарынан оралмандар отбасыларының жартысына жуығының баспанасы жоқ.

- Көші-қон мәселелерін шешумен айналысатын мемлекеттік басқару органдарының іс-қимылдарында үйлесім жоқ.

- Жергілікті атқарушы органдардың деректері бойынша еңбекке қабілетті жастағы этникалық иммигранттардың үштен бір бөлігі жұмыспен қамтылмаған.

- Шет елдердегі қазақ диаспорасы өкілдері арасында имидждік және ақпараттық-насихаттау жұмысының төмен тиімділігі.

- Оралмандар кәсіптік білім алуда, балаларды мектепке дейінгі мекемелерге орналастыруда қиындықтарға тап болады.

Қорытынды

Алайда, аталған проблемаларға қарамастан, Қазақстанның мұнай сатудан алатын үлкен табыстары репатриация бағдарламасын табысты іске асыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ оралмандар тұратын елдердің кедейлігі мен сол елдерде туындайтын этносаралық кикілжіңдер қоныс аудару бағдарламасының табыстылығын арттырады.

Жалпы алғанда, 1991 жылдан бастап Қазақстанға 1 миллионға жуық адам көшіп келді. Басқа елдермен салыстырғанда, 18 млн адам халқы бар ел үшін бұл үлкен жетістік деп санауға болады. [7]

Әдебиеттер тізімі

1. Юдина Т.Н. Социология миграции / Т.Н. Юдина. – Москва: Академический Проект, 2006. –102 с.
2. Энгель В.В. Тема 19. Евреи СССР в годы хрущевской «оттепели» и в эпоху «застоя» (1953-1985 гг.) Курс лекций по истории евреев в России. [Электрон.ресурс]. – 2021. – URL: <http://jhistory.nfurman.com/russ/russ001-19.htm> (қолданылған күні: 15.01.2021).
3. Susanne Worbs, Eva Bund, Martin Kohls, Christian Babka von Gostomski. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (Spät-) Aussiedler in Deutschland: Eine Analyse aktueller Daten und

Forschungsergebnisse. [Электрон.ресурс]. – 2020. – URL: <http://jhistory.nfurman.com/russ/russ001-19.htm> (қолданылған күні: 15.11.2020).

4. Иммиграция (опоздавших) репатриантов и членов их семей. Социальная ситуация в Германии.01.04.2018. [Электрон.ресурс]. – 2021. – URL: <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61643/spaet-aussiedler>(қолданылған күні: 15.01.2021).

5. Донец Е.В., Чудиновских О.В. Политика России в отношении содействия переселению соотечественников на фоне международного опыта // Население и экономика. – 2020. – № 4(3). – С. 1-32. [Электрон.ресурс]. – 2021. – URL: http://file:///C:/Users/Alikhan/Downloads/POPECON_article_54911_ru_1.pdf (қолданылған күні: 15.01.2021).

6. Оралмандар: жағдайы, проблемалары және перспективалары // «Демоскоп». – 2006. – № 245. [Электрон.ресурс]. – 2021. – URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2006/0245/analit07.php> (қолданылған күні: 15.01.2021).

7. Искаков Б. 24 жылда тарихи отаныңа 1 млн.-ға жуық этникалық қазақ оралды. // Inform.kz, 28 мамыр, 2015 жыл. [Электрон.ресурс]. – 2021. – URL: <http://inform.kz/rus/article/2780983>. (қолданылған күні: 15.01.2021).

M.B. Bakytzhan, K.D. Zhanpeisova, Ye.F. Sergazin

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Repatriation programs: a comparative analysis (based on foreign and Kazakh experience)

Abstract. The article analyzes the global and Kazakh models of ethnic migration. Examples of the problem of the diaspora, its return, and resettlement to the historical homeland are given. After gaining its independence, the Republic of Kazakhstan began to pursue its policy as a sovereign state, a subject of the international community. Since then, the repatriation of our compatriots who have lost their homeland for various reasons has become a priority of state policy. During the implementation of this policy, there were various difficulties and issues related to repatriation. It is known that the solution and settlement of these problems have their own peculiarities. To identify these features, an analysis of electronic databases that register the movement of repatriates from abroad was conducted. Therefore, the article considers the achievements and problems of Kazakhstan's experience.

Keywords: ethnic migration, repatriation, immigrant, oralman, historical homeland, refugee, resettlement.

М.Б. Бақытжан, К.Д. Жанпейсова, Е.Ф. Сергазин

Евразийский Национальный Университет имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Программы репатриации: сравнительный анализ (на основе зарубежного и казахстанского опыта)

Аннотация. В статье анализируются глобальная и казахстанская модели этнической миграции. Приведены примеры проблемы диаспоры, ее возвращения и переселения на историческую родину. После обретения независимости Республика Казахстан начала проводить свою политику как суверенное государство и как субъект международного сообщества. С тех пор репатриация наших соотечественников, потерявших родину по разным причинам, стала приоритетом государственной политики. В ходе реализации этой политики возникали различные трудности и вопросы, связанные с репатриацией. Известно, что решение этих проблем имеют свои особенности. Для выявления этих особенностей был проведен анализ электронных баз данных, регистрирующих перемещение репатриантов из-за границы. Поэтому в статье рассматриваются достижения и проблемы казахстанского опыта.

Ключевые слова: этническая миграция, репатриация, иммигрант, оралман, историческая родина, беженец, переселение.

References

1. Yidina T.N. Sotsiologiya migratsii [The Sociology of Migration], (Akademicheskii Proect, Moscow, 2006, 102 p.), [in Russian].
2. Engel V.V. Tema 19. Evreii SSSR v gody hrushevkoi «ottepeli» I v epohu «zastoya» (1953-1985 gg.). Kurs leksii po istorii evreev v Rossii [Topic 19. Jews in the USSR during the Khrushchev Thaw and the Stagnation Period (1953-1985) Lecture Course on the History of Jews in Russia.]. Available at: <http://jhistory.nfurman.com/russ/russ001-19.htm>, [in Russian], (accessed 15.01.2021).
3. Susanne Worbs, Eva Bund, Martin Kohls, Christian Babka von Gostomski. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Aussiedler in Deutschland: Eine Analyse aktueller Daten und Forschungsergebnisse. Available at: <http://jhistory.nfurman.com/russ/russ001-19.htm>, [in German], (accessed 15.01.2021).
4. Immigratsiya (opozdavshih)repatriantov I chlenovihcemei. / Sotsialnayasiuatsiya v Germanii 01.04.2018 [immigration of (late) returnees and their families. Social situation in Germany.01.04.2018]. Available at: <https://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61643/spaet-aussiedler>, [in Russian], (accessed 15.01.2021).
5. Donets E.V., Chudynovskih O.V. Politika Rossii v otnosheniisodeistviyapereseleniusootechestvennicovna fonomezhdunarodnoopyta. Naselenie I ekonomika [Russia's policy to assist the resettlement of compatriots on the background of international experience. Population and Economy]. 2020. No. 4(3). P. 1-32. Available at: http://file:///C:/Users/Alikhan/Downloads/POPECON_article_54911_ru_1.pdf, [in Russian], (accessed 15.01.2021).
6. Oralmandar: zahgdayi, problemalary zhane perspektivalary. «Demoskop» [Oralmans: status, problems, and prospects. «Demoscope»]. 2006. No. 245. Available at: <http://www.demoscope.ru/weekly/2006/0245/analit07.php>, [in Kazakh], (accessed 15.01.2021).
7. Iskakov B. 24 zylta tarihi otanyna 1 mln-ga zuyk etnikalyk kazak oraldy. Inform.kz, 28 мамыр, 2015 zhyl [1 million in 24 years to the historical homeland.- about two dozen ethnic Kazakhs returned. Inform.kz, May 28, 2015]. Available at: <http://inform.kz/rus/article/2780983>, [in Kazakh], (accessed 15.01.2021).

Авторлар туралы мәлімет:

Бақытжан Мадияр – 2 курс магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Жанпейісова Қарғаш Далелханқызы – саяси ғылымдардың кандидаты, саясаттану кафедрасының доценті, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Сергазин Ерболат Фаттахович – Ph.D., Саясаттану кафедрасының доценті, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Bakytzhan Madiyar – The 2nd year master's student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Zhanpeiissova Kargash Dalelkhankyzy – Candidate of Political Sciences, Associate Professor of Political Science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Sergazin Yerbolat Fattakhovich – Ph.D., Associate professor of the Department of Political Science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.